

Mi i Drugi: Što je to identitet?

Alain de Benoist

Najveća je prijetnja kolektivnim identitetima „sustav koji ubija narode“, sveopća globalna homogenizacija na cijelom planetu, koje je svrha iskorijeniti ljudske različitosti, različitosti među narodima, razlike među jezicima i kulturama. Najveća opasnost identitetu danas nije samo prijetnja našem identitetu, nego prijetnja identitetima svih naroda

U jednom od svojih glasovitih ulomaka iz *Ispovijesti* Sveti Augustin piše: „Što je to vrijeme? Ako me nitko za to ne pita, znam što to znači, no ako me netko o tome upita, a ja bih mu želio objasniti, tada niti ja više ne znam.“ Ono što Sveti Augustin kaže glede vremena također bi se moglo reći glede identiteta. Identitet nije problem sve dok se o njemu ne moramo pitati. Identitet je nešto što se podrazumijeva samo po sebi, nešto što se prirodno nameće. No sasvim je drukčija stvar u trenutku kada se upitamo: Tko sam ja? ili Tko smo mi? ili What does it mean to be an American?, Qui est Français?, Was ist Deutsch?

Identitet je složeno pitanje ponajprije jer se identitet javlja kao problem tek kada on više nije nešto što dolazi samo od sebe. U tom smislu pitanje identiteta tipično je moderno pitanje. U tradicionalnim društvima nitko ne pita za svoj identitet jer identitet je nešto što se podrazumijeva, nešto očigledno. Evo i prvoga zaključka: tek kada je identitet pojedinca ili zajednice ugrožen, tek tada postavljamo pitanje o identitetu. Upravo je to slučaj danas, i upravo stoga pitanje identiteta vruća je politička i ideološka tema. Identitet postaje problematičan u epohi moderne i postmoderne, budući da se svi putokazi sve više gube i ne zna se više što znači smisao života.

Nije slučajno što su identiteti postali problematični u moderno doba. A to pak znači da je moderna nositelj promjena koje izravno štete identitetima. Ta promjena ponajprije je vezana uz rast individualizma čiji korijeni sežu do filozofa Descartesa. Kod Descartesa nailazimo na „sublimiranje čovjeka“, što autora navodi na zagovaranje neke vrste „ontološke samoće“, pri čemu čovjeku odsad ne treba više nikakva zajednica. Jedna je od posljedica politički atomizam koji se javlja u 17. stoljeću, pogotovo u teorijama o društvenom ugovoru, počevši od Grotiusa, Pufendorfa, Johna Lockeja i drugih.

Dodatan razlog zašto je pitanje identiteta kompleksno leži u tome što se identitet, bilo identitet pojedinca, bilo zajednice, ne može svesti na jedan vid života. Identitet nikada nije jednodimenzionalan, već je višedimenzionalan. Naš identitet obuhvaća dijelove koji su naslijeđeni i dijelove koje sami biramo. Imamo nacionalni identitet, jezični identitet, politički identitet, kulturni identitet, etnički identitet, seksualni identitet, profesionalni identitet...

U načelu mi sami sebe definiramo na taj način što se pozivamo na jedan vid našeg identiteta, koji se nama čini najvažnijim i bitnim, dok zanemarujemo ostale vidove ili aspekte našeg identiteta. U našim očima naš identitet neodvojiv je od onog što se nama čini najvažnije. Naš identitet izražava dio nas koji se nama najviše sviđa i na koji se mi oslanjamo kako bismo sebe izgradili. A koji je to dio nas koji nas u vlastitim očima najbolje i bitno definira? Upravo je to pitanje na koje tražimo odgovor kada se pitamo o svojem identitetu.

Nakon ovih početnih komentara želio bih spomenuti dvije zablude koje činimo kada govorimo o identitetu.

Identitet leži u kontaktima

Prva zabluda leži u uvjerenju da naš identitet ovisi samo o nama samima. No naš identitet također je oblikovan kontaktima s drugima, načinom kojim mi gledamo na druge i načinom kako drugi gledaju na nas. Izolirani pojedinac, osamljena skupina ljudi, odsječeni od drugih pojedinaca ili drugih skupina, ne mogu imati identitet. Ili drugim riječima: ne postoji identitet sam po sebi. Nečija čista i jednostavna samosvijest ne jamči ujedno njegov identitet. Nedvojbeno, identitet je ono što daje smisao životu, no kako život nikada nije tek individualne naravi, pitanje identiteta obvezno dobiva i društvenu dimenziju. Grupa ili zajednica uvijek dodjeljuje pojedincu dio identiteta, bilo putem povijesti, putem jezika ili institucija. A to znači da pojedinac nikada ne može oblikovati svoj identitet postrani. Identitet se oblikuje također u svezi s identitetima drugih ljudi. Po svojoj prirodi svaki je identitet uvelike dijaloške naravi.

Ako kažemo da je svaki identitet dijaloške naravi, onda to znači da je i „onaj drugi“ dio mog identiteta, jer „onaj drugi“ meni omogućuje da zamislim i ostvarim sebe. Nasuprot tomu individualizam zamišlja odnos prema „tom drugom“ samo kroz instrumentalnu prizmu u kojoj pojedinac gleda svoju korist. Gledano s komunitarne perspektive, koju i sam dijelim, društvena sveza sastavni je dio svakoga od nas. Kao što piše Charles Taylor, „i *onaj drugi* također je dio mogega unutarnjeg identiteta“. Grupa, baš kao i pojedinac, moraju se suočiti s onim „bitnim Drugim“.

Identitet kao dinamična stvarnost

Druga velika zabluda sastoji se u tome da se identitet tumači kao nešto što je u nama nepokretno, kao nešto što se nikada ne smije mijenjati. Bilo da je riječ o identitetu čovjeka, bilo o identitetu naroda, skloni smo zamišljati identitet kao bitnost zasnovanu na nepromjenjivim i nedodirljivim postavkama. No identitet nije statična stvarnost. Identitet je supstancija i dinamična stvarnost. Identitet ne izražava samo posebnost ni trajnost neke posebnosti. Kontinuitet podrazumijeva promjenu, upravo kao što moja definicija mene sama podrazumijeva i moj odnos prema „onom drugom“. Nema dakle identiteta bez transformacije, s time da je važno naglasiti da to nisu dva pojma koji se međusobno isključuju. Identitet nije nešto što se ne smije mijenjati. Identitet je nešto što nam uvijek omogućuje da se mijenjamo, ali i da uvijek ostanemo mi. Identitet definira način promjene, dok način promjene definiramo sami.

Koja je danas najveća prijetnja kolektivnim identitetima ?

Rekao bih da je najveća prijetnja kolektivnim identitetima „sustav koji ubija narode“, sveopća globalna homogenizacija na cijelom planetu, koje je svrha iskorijeniti ljudske različitosti, različitosti među narodima, razlike među jezicima i kulturama. Taj sustav veže se uz pojam globalnog „vladarenja“ (*governance*) i globalnoga tržišta. Njegova zamisao podrazumijeva brisanje granica u korist jedinstvenoga svijeta. To je ono što ja zovem „ideologija istosti“ i „ideologija istog“.

Nisam od onih koji misle da našem identitetu prijeti isključivo identitet „onog drugog“, premda, dakako, takva prijetnja može postojati. Mislim da najveća opasnost identitetu danas nije samo prijetnja našem identitetu, nego prijetnja identitetima svih naroda. Najveća opasnost leži u rastu

bezličnosti, u brisanju različitosti, u uništavanju narodnih kultura i različitih načina života u globaliziranom svijetu gdje se jedino priznaje vrijednost izražena cijenom, odnosno u novcu. Veliko pitanje u idućim godinama bit će: idemo li mi u smjeru jedinstvenog, jednopolarnog svijeta gdje će sve razlike nestati, ili prema multipolarnom svijetu gdje identiteti još imaju neki smisao?

Postmoderna: nastavak prosvjetiteljstva

Zašto je filozofija prosvjetiteljstva iznimno neprijateljski raspoložena prema zajedničkim identitetima? Budući da je filozofija prosvjetiteljstva isključivo orijentirana prema budućnosti, ona mora sotonizirati pojmove kao što su *tradicija*, *običaji* i *korijeni*, na koje ona gleda kao na zastarjele predrasude i prepreke na slavnim pohodima prema napretku. Kako je njezin konačni cilj ujedinjenje čovječanstva, teorija napretka podrazumijeva da se mora odbaciti svaki oblik pripadnosti, upravo kao što se treba uništiti svaki organski i simbolični temelj tradicionalne solidarnosti. Dinamika moderne čupa čovjeka iz njegovih prirodnih i zajedničkih sveza, ne vodeći više računa o njegovoj ulozi u jasno definiranoj svijetu. Ta filozofija počiva na atomiziranom poimanju društva, društva koje je zamišljeno kao zbroj pojedinaca, slobodnih i racionalnih, za koje se smatra da samo oni mogu sebi odrediti ciljeve i vrijednosti. U tom pogledu filozofija prosvjetiteljstva u sukobu je s očuvanjem identiteta.

Zanimljivo je da mnogi konzervativci prijanjaju uz metodološki individualizam. Oni su uvjereni da su pojedinci – tj. Individue – važniji od zajednica. Upravo iz toga razloga oni su protivnici svake državne intervencije, kao i protivnici svakog oblika gospodarske i financijske regulacije, koju uglavnom poistovjećuju sa „socijalizmom“. Takvo viđenje stvari sprječava ih da shvate kako rasulo zajedničkih identiteta upravo proistječe iz rasta individualizma, kao i kolonizacije imaginarnoga svijeta putem gospodarskih i trgovačkih vrijednosti.

Gotovo svi konzervativci podupiru kapitalistički sustav, čija ekspanzija sustavno uništava sve ono što oni žele zadržati („konzervirati“). Kapitalizam, u biti, nema ničega konzervativnog. Dapače, on je sušta suprotnost konzervativizmu! Karl Marx već je davno uočio da je upravo kapitalizam pokretač demontaže feudalizma i uništavanja tradicionalnih kultura i starih vrijednosti, koje on rastače u „ledenoj vodi egoistične kalkulacije“. Danas je kapitalistički sistem, više nego ikada prije, okrenut prema superakumulaciji kapitala. Njemu je danas potrebno još više trgovine, još više tržišta, još više profita. No kapitalizam te ciljeve ne može ostvariti osim ako prije toga ne demontira sve što mu leži na putu, počevši od zajedničkih identiteta. Totalna tržišna ekonomija kadra je trajno funkcionirati samo ako većina ljudi prihvati pomodarsku kulturu, potrošačku kulturu i neograničeni ekonomski rast. Kapitalizam može samo onda pretvoriti cijeli naš planet u golemo tržište – što je konačno i njegov cilj – ako i tek kada cijeli planet postane atomiziran i kada se cijeli planet odrekne svojega imaginarnog i simboličnog svijeta, svijeta koji je nespojiv s groznicom novog, nespojiv s logikom profita i nespojiv s bezgraničnom akumulacijom kapitala.

A to je i razlog što je kapitalizam sistem koji se pokazao mnogo učinkovitijim od komunizma! Razlog leži u tome što ekonomska logika stavlja profit iznad svega. Adam Smith, ideolog slobodnoga tržišta, davno je rekao da trgovac nema domovine, osim zemlje u kojoj ostvaruje najveći profit.

Logika kapitala

Upravo je to razlog što je kapitalizam ponajprije odgovoran za neeuropske imigracije. S jedne strane kapitalizam iskorištava imigrante kako bi na taj način učinio pritisak na smanjenje dohodaka ljudi zaposlenih u svojoj zemlji. S druge pak strane, isto to kapitalističko načelo (*laisser faire, laisser passer*), kao i načelo o slobodnom protoku ljudi, neizbježno ide rame uz rame sa slobodnim protokom robe i kapitala. Upravo stoga kapital zahtijeva sve veću mobilnost radne snage i stalne migracije preko državnih granica, u kojima kapitalizam vidi prepreku u rastu trgovine. S kapitalističke točke gledišta svjetsko tržište postavlja prirodne okvire za „globalno građanstvo“. A s te točke gledišta imigranti su samo „rezervna armija kapitala“.

To je razlog što će identiteti ostati ugroženi sve dok ne preispitamo svoje otuđene živote, živote u skladu s kapitalističkim mentalnim sklopom, sklopom neograničenog ekonomskog rasta i neograničene potrošnje.

Alain de Benoist francuski je intelektualac, književnik i filozof.

Održao je 14. travnja predavanje u Matici hrvatskoj na temu budućnosti identiteta

S francuskoga preveo Tomislav Sunić